

УДК 339.5:005.334

Вей Юрій Богданович

аспірант кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності

Національного університету

«Львівська політехніка»

ORCID: 0009-0006-1212-1696

<https://doi.org/10.25313/3083-7782-2026-5-20>

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Вступ. У сучасних умовах розвитку міжнародного бізнесу зовнішньоекономічна діяльність підприємств супроводжується значним рівнем невизначеності та залежністю від великої кількості внутрішніх і зовнішніх факторів. Ризики зовнішньоекономічної діяльності формуються під впливом змін міжнародного ринкового середовища, валютних коливань, політичної нестабільності, трансформації глобальних ланцюгів постачання, цифровізації бізнес-процесів та посилення міжнародних регуляторних вимог. У таких умовах важливого значення набуває класифікація ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств, оскільки саме систематизація ризиків створює підґрунтя для їх комплексного аналізування та формування ефективних підходів до управління ризиковими ситуаціями у сфері міжнародного бізнесу. Водночас сучасні зміни міжнародного середовища зумовлюють потребу перегляду традиційних підходів до класифікації ризиків та доповнення їх новими класифікаційними ознаками.

Мета. Метою дослідження є узагальнення та розвиток наукових підходів до класифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств з урахуванням сучасних умов функціонування міжнародного бізнес-середовища задля систематизації класифікаційних ознак і виокремлення сучасних видів ризиків зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) праці вітчизняних та іноземних науковців, присвячені проблематиці класифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств; 2) наукові публікації, у яких досліджуються сучасні тенденції розвитку міжнародного бізнес-середовища та трансформації ризиків зовнішньоекономічної діяльності під впливом низки параметрів.

У процесі здійснення дослідження було використано такі наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (для дослідження сутності ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств і систематизації класифікаційних ознак таких ризиків); аналізу та синтезу (для виокремлення окремих видів ризиків зовнішньоекономічної діяльності та визначення особливостей їх прояву); структурно-логічного аналізу (для побудови узагальненої класифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств); порівняння (для зіставлення існуючих наукових підходів до класифікації ризиків); логічного узагальнення результатів (для формулювання висновків дослідження).

Результати. У науковій статті узагальнено сучасні наукові підходи до класифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств та систематизовано основні класифікаційні ознаки таких ризиків. Визначено особливості внутрішніх і зовнішніх ризиків, ризиків різного рівня прогнозованості, керованості, масштабів впливу та характеру прояву. Запропоновано підходи до класифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням сучасних тенденцій розвитку міжнародного бізнесу, зокрема цифровізації, посилення міжнародних регуляторних вимог, зростання ролі інформаційної безпеки та трансформації глобальних ланцюгів постачання. Особливу увагу приділено виокремленню ризиків інформаційної невизначеності, кіберризиків, ризиків цифрових платформ, комплаєнс-ризиків, санкційних і каскадних ризиків.

Copyright © The Author(s).

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Результати дослідження показують, що сучасні ризики зовнішньоекономічної діяльності *дегалі* рідше мають ізольований характер та все частіше проявляються у вигляді взаємопов'язаних ризикових ситуацій. Запропонована систематизація ризиків зовнішньоекономічної діяльності створює підґрунтя для більш комплексного аналізування ризиків та вдосконалення підходів до управління ними у сфері міжнародного бізнесу.

Перспективи. У подальших наукових дослідженнях доцільно зосередити увагу на розробленні методичних підходів до оцінювання ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств, аналізуванні механізмів взаємодії між окремими видами ризиків та вдосконаленні системи управління ризиками в умовах цифровізації міжнародного бізнесу й посилення глобальної нестабільності. Такі кроки сприятимуть підвищенню ефективності зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання та їх здатності адаптуватися до сучасних викликів міжнародного бізнес-середовища.

Ключові слова: зовнішньоекономічні операції, кіберризики, комплаєнс-ризики, міжнародний бізнес, міжнародне бізнес-середовище, невизначеність, ризик.

Постановка проблеми. Різні підходи до трактування сутності ризиків зовнішньоекономічної діяльності свідчать про складність і багатогранність цього економічного явища. Саме тому для їхнього більш глибокого дослідження важливого значення набуває питання класифікації вказаних ризиків за низкою істотних і незалежних ознак. Класифікація ризиків створює підґрунтя для їх системного аналізування та забезпечує більш обґрунтований вибір методів управління ними у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Без належної систематизації ризиків суб'єктам господарювання складно оцінювати можливі наслідки зовнішньоекономічних операцій, визначаючи пріоритети управлінського впливу та формуючи ефективну систему реагування на зміни міжнародного середовища.

При цьому доречно наголосити, що розвиток міжнародного бізнес-середовища та ускладнення зовнішньоекономічних процесів сприяють постійному перегляду традиційних класифікаційних ознак і появи нових підходів до систематизації ризиків зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Якщо раніше основна увага приділялася переважно валютним, комерційним або транспортним ризикам, то сьогодні суттєво зростає значення інформаційних, кібернетичних, репутаційних, логістичних, санкційних та комплаєнс-ризиків. Додатковий вплив на трансформацію ризиків мають цифровізація міжнародного бізнесу, перебудова глобальних ланцюгів постачання, геополітична нестабільність, воєнні загрози, посилення міжнародних регуляторних вимог та зростання залежності підприємств від міжнародних інформаційних систем і платформ.

Водночас у науковій літературі не сформовано єдиного підходу до класифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Різні автори пропонують власні класифікаційні ознаки та по-різному визначають межі окремих груп ризиків. Через це окремі класифікації залишаються фрагментарними або не повною мірою враховують сучасні зміни міжнародного бізнес-середовища. У результаті виникає потреба в узагальненні існуючих наукових підходів до класифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності та систематизації сучасних класифікаційних ознак з урахуванням нових умов функціонування організацій на міжнародних ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційною базою для розвитку класифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності є насамперед, праці вітчизняних та іноземних науковців, присвячені як проблематиці класифікації ризиків загалом, так і проблематиці класифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності зокрема. Зокрема, А. Свідерська [1], розглядаючи останні ризики, пропонує їх класифікувати за ознаками відношення до договірному процесу (зовнішні щодо контракту, контрактні), за видом зовнішньоекономічної діяльності (виробничо-збутової та науково-технічної кооперації, фінансово-інвестиційні, участі у міжнародних заходах, інших видів зовнішньоекономічної діяльності) та за напрямком здійснення зовнішньоторговельних операцій (експорту, імпорту). У роботі А. Рачинської [2] ризики загалом класифіковано за сферою виникнення (внутрішні, зовнішні), за тривалістю впливу (постійні, тимчасові), за можливістю передбачення наслідків на результати діяльності підприємства (прогнозовані, непрогнозовані), за ступенем наслідків (незначні, критичні, катастрофічні), за джерелами походження (техногенні, природні, змішані), за характером діяльності, з якою пов'язані (виробничі, фінансові, комерційні, інноваційні), за причинами виникнення (природні, політичні, економічні, екологічні, кадрові). С.Б. Томашков та Ю.В. Огерчук [3], не наводячи класифікаційних ознак, пропонують виокремлювати такі види ризиків зовнішньоекономічної діяльності, як ризики міжнародного конкурентного середовища, митні ризики, транспортні ризики, ризик країн-контрагентів, валютні ризики, ризики міжнародних контрактів та ризики міжнародного маркетингу.

Т. Затонацька та І. Примаць [4] для класифікації ризиків застосовують підхід незалежної організації GARP, виокремлюючи класифікаційні ознаки характеру виявів, ступеня допустимості та джерела ризику. У роботі Є. Рудніченка та І. Несторишена [5] ризики у митній справі класифікуються за фактом виявлення (виявлені, потенційні), за можливістю прогнозування (прогнозовані, частково прогнозовані, непрогнозовані), за цілями митного контролю (ризик несплати митних платежів, ризик недостовірного декларування,

ризик незаконного ввезення, ризик заниження митної вартості), за частотою прояву (систематичний, епізодичний), за характером розвитку системи (закономірний, випадковий), за належністю товарів (ризик, пов'язані з обігом іноземних чи вітчизняних товарів), за сферою розповсюдження (загальнодержавний, регіональний), за причинами виникнення (суб'єктивні, об'єктивні), за часом функціонування (довготривалі, середньотривалі, короткотривалі), за характером виявлення (з високим чи з низьким рівнем спрацювання), за частотою прояву (систематичний, несистематичний). З позиції І. С. Іценка [6] ризики інвестиційного проекту слід класифікувати за джерелом, за керованістю, за об'єктами інвестування, за масштабом, за етапами життєвого циклу інвестиційного проекту та за операціями торговельно-технологічного процесу.

Н. Бурбело [7] класифікує ризики підприємницької діяльності за часом виникнення (ретроспективні, поточні, прогнозні), за факторами формування (політичні, економічні), за джерелом формування (зовнішні, внутрішні), за природою виникнення (чисті, спекулятивні), за сферою діяльності (виробничі, комерційні, фінансові, страхові, управлінські, кредитні, юридичні тощо) та за наслідками (допустимий, критичний, катастрофічний). У роботі М. Рети [8] ризики зовнішньоекономічної діяльності класифікуються за характером впливу на результуючі показники, за ймовірністю настання, за об'єктами обліку, за джерелами покриття, за ступенем прогнозованості, за етапами договірної процедури (етапами діяльності) та за горизонтом виникнення.

А. Тибін та І. Вербіцька [9] ризики зовнішньоекономічної діяльності пропонують класифікувати за кількома ознаками. Насамперед вони поділяють їх залежно від зв'язку з діяльністю підприємства на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх віднесено ризики, що виникають у межах діяльності самого підприємства і пов'язані з організаційно-технологічними процесами, дотриманням термінів виконання робіт, забезпеченням якості продукції, виробничими аваріями, трудовими конфліктами та іншими внутрішніми чинниками. Зовнішні ризики, на думку авторів, формуються поза межами підприємства та залежать від стану ринку, валютних коливань, змін попиту, конкурентного середовища, діяльності іноземних партнерів, політичної ситуації чи дії форс-мажорних обставин.

Окремо зазначені автори розглядають класифікацію ризиків залежно від етапу здійснення зовнішньоекономічної операції. У цьому контексті виокремлюються ризики договірної процедури, ризики етапу угоди, а також ризики, пов'язані з територіальним положенням і можливістю впливу підприємства на ризикову ситуацію. Зокрема, до ризиків договірної процедури віднесено ризики, пов'язані з характеристиками товару, умовами постачання, валютно-фінансовими параметрами контракту, ймовірністю виникнення форс-мажорних обставин або розірвання угоди. Ризики етапу угоди охоплюють митне оформлення, сертифікацію продукції, транспортні операції та інвестиційні чи комерційні аспекти реалізації зовнішньоекономічної операції.

Г. Гончар [10] вказує на те, що загалом у науковій літературі ризики зовнішньоекономічної діяльності класифікуються за видом зовнішньоекономічної діяльності, за відношенням до договірної процедури та за здійсненням зовнішньоекономічних угод. Як наслідок, структура ризиків в окресленій сфері є чималою.

У роботі Н. В. Кіндзерської [11] пропонується багатокритеріальний підхід до класифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності, побудований з урахуванням їх впливу на потреби бухгалтерського обліку та результати функціонування підприємства. У межах цього підходу автором ризики класифікуються за рівнем прогнозованості на прогнозовані та непрогнозовані, а за ступенем повторюваності — на систематичні й несистематичні. Окремо автор виокремлює класифікацію за джерелами виникнення ризиків, до яких віднесено об'єктивні, суб'єктивні, інформаційні, пов'язані з договірними умовами та географічними особливостями здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Значна увага приділяється наслідкам впливу ризиків на діяльність підприємства, зокрема їх поділу за характером впливу, рівнем критичності та ступенем впливу на показники звітності. У дослідженні також враховано вплив ризиків на окремі елементи фінансової системи підприємства, серед яких активи, зобов'язання, капітал, доходи та витрати. Крім цього, автор пропонує виокремлювати ризики залежно від наслідків здійснення зовнішньоекономічних операцій, пов'язуючи їх із інфляційними процесами, валютними коливаннями, ціновими змінами, ризиками неплатоспроможності та потребами фінансового моніторингу.

О. Михайленко, С. Ніколаєнко та О. Насіканова [12] пропонують класифікувати ризики за масштабністю (локальні та глобальні), за чисельністю (індивідуальний чи груповий), за аспектами (юридичний, соціальний, психологічний, економічний тощо), за часом прийняття рішення (вчасний, випереджений, запізнений), за типом (обґрунтований, необґрунтований, небезпечний), за ступенем насиченості (допустимий, мінімальний, максимальний, середній, критичний), за об'єктивністю чи суб'єктивністю питань (ризик з суб'єктивною чи об'єктивною вірогідністю), за ситуацією прийняття рішень (стохастичний, конкуруючий, розпливчатий, комплексний).

Ці та інші напрацювання є інформаційною базою досліджень, в основі яких має бути розвинена класифікація ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Така класифікація дасть змогу більш системно підійти до розуміння природи окреслених ризиків та особливостей їх прояву у діяльності суб'єктів господарювання. Водночас сама класифікація не дає повного уявлення про зміст окремих видів ризиків,

оскільки різні ризикові ситуації мають відмінні механізми виникнення та масштаби впливу разом із наслідками для суб'єктів господарювання. Через це доцільно більш ретельно розглянути окремі види ризиків зовнішньоекономічної діяльності, зосередивши увагу на їх сучасних особливостях та специфіці прояву.

Метою статті є узагальнення та розвиток наукових підходів до класифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств з урахуванням сучасних умов функціонування міжнародного бізнес-середовища. Завданнями дослідження є: дослідження існуючих наукових підходів до класифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств; характеристика основних класифікаційних ознак ризиків зовнішньоекономічної діяльності; визначення особливостей прояву окремих видів ризиків у сучасних умовах здійснення зовнішньоекономічної діяльності; узагальнення та систематизація сучасних класифікаційних ознак ризиків зовнішньоекономічної діяльності.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) праці вітчизняних та іноземних науковців, присвячені проблематиці ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств, їх класифікації та особливостям управління ризиками у міжнародному бізнес-середовищі; 2) наукові публікації, у яких досліджуються сучасні трансформації зовнішньоекономічної діяльності підприємств під впливом цифровізації, геополітичної нестабільності, трансформації глобальних ланцюгів постачання та посилення міжнародних регуляторних вимог; 3) результати узагальнення сучасних підходів до систематизації ризиків зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання.

У процесі здійснення дослідження було використано такі наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (для дослідження сутності ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств, аналізування підходів до їх класифікації та систематизації класифікаційних ознак); аналізу та синтезу (для виокремлення окремих видів ризиків зовнішньоекономічної діяльності та визначення особливостей їх прояву у сучасних умовах міжнародного бізнес-середовища); структурно-логічного аналізу (для побудови узагальненої класифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств); порівняння (для зіставлення існуючих наукових підходів до класифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності); логічного узагальнення результатів (для формулювання висновків дослідження).

Виклад основного матеріалу. Класифікація ризиків зовнішньоекономічної діяльності має важливе значення для формування цілісного уявлення про природу ризикових ситуацій у міжнародному бізнес-середовищі. Вона дає змогу систематизувати різні види ризиків залежно від низки параметрів. Як свідчить аналізування теорії та практики, у сучасних умовах ризики зовнішньоекономічної діяльності стають дедалі більш взаємопов'язаними та динамічними, що ускладнює їх однозначне групування лише за окремими традиційними ознаками. Саме тому доцільно розглядати класифікацію таких ризиків як багаторівневу систему, у межах якої окремі класифікаційні підходи доповнюють один одного та дають змогу більш комплексно досліджувати ризики зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Насамперед увагу слід звернути на внутрішні та зовнішні ризики зовнішньоекономічної діяльності. Внутрішні ризики формуються безпосередньо у межах діяльності підприємства та значною мірою залежать від якості управлінських рішень і здатності суб'єкта господарювання адаптуватися до змін. Їх виникнення часто пов'язане з помилками під час укладання зовнішньоекономічних контрактів, недостатнім рівнем підготовки персоналу, недосконалістю системи контролю або проблемами інформаційного забезпечення. Зовнішні ризики, натомість, мають іншу природу, оскільки формуються поза межами прямого впливу підприємства. Йдеться про зміни валютних курсів, нестабільність міжнародного ринку, політичні рішення інших держав, зміни митних правил тощо. Особливістю таких ризиків є те, що організація часто не здатна усунути причини їх виникнення, однак може частково зменшувати негативні наслідки шляхом адаптації власної поведінки.

Окрему групу становлять ризики, що виникають залежно від середовища формування. Так, до прикладу, економічні ризики пов'язані зі змінами кон'юнктури ринку або нестабільністю фінансової системи. Політико-правові ризики виникають унаслідок змін регуляторного середовища. Своєю чергою, соціокультурні ризики пов'язані з особливостями ділової поведінки та відмінностями у практиках комунікації. Екологічні ризики стосуються посилення вимог до походження продукції або впливу бізнесу на довкілля.

У сучасних умовах дедалі помітнішу роль відіграють інформаційні та технологічні ризики, що супроводжують цифровізацію зовнішньоекономічної діяльності. Як свідчить практичний досвід, втрата доступу до інформаційних систем чи порушення роботи цифрових платформ можуть створювати для суб'єкта господарювання не менші загрози, ніж традиційні фінансові ризики.

За характером впливу на діяльність підприємства ризики зовнішньоекономічної діяльності можуть мати фінансовий, операційний, логістичний або репутаційний прояв. Частина з них безпосередньо впливає на результати міжнародних розрахунків чи прибутковість контракту. Інші ризики проявляються через затримки постачання, ускладнення логістичних маршрутів, непередбачені логістичні витрати або втрату довіри з боку іноземних партнерів. Як свідчить вивчення теорії і практики, останніми роками набувають особливого значення репутаційні ризики, оскільки міжнародне бізнес-середовище дедалі чутливіше реагує

на питання дотримання ustalених стандартів, принципів сталого розвитку, прозорості діяльності суб'єкта господарювання та його відповідності вимогам міжнародного ринку.

Суттєве значення для управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємств має їхній поділ за рівнем прогнозованості. Частина вказаних ризиків може бути визначена завчасно на основі аналізування ринку або вивчення попереднього досвіду здійснення зовнішньоекономічних операцій. Разом із цим у сфері зовнішньоекономічної діяльності завжди залишаються ризики, виникнення яких складно повністю передбачити. Особливо це стосується кризових явищ глобального характеру чи раптових змін міжнародної економічної політики. Відтак, варто говорити про існування частково прогнозованих та не-прогнозованих ризиків.

За тривалістю впливу ризики зовнішньоекономічної діяльності підприємств можуть бути короткостроковими, середньостроковими та довгостроковими. Короткострокові ризики зазвичай стосуються окремої зовнішньоекономічної операції або конкретного етапу її виконання. Середньострокові ризики, своєю чергою, впливають на декілька взаємопов'язаних процесів і можуть змінювати умови співпраці з іноземними партнерами. Натомість, довгострокові ризики мають стратегічне значення, оскільки здатні впливати на присутність підприємства на зовнішньому ринку.

За фактом виявлення доцільно розрізняти виявлені та потенційні ризики зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Виявлені ризики — це ті, які вже зафіксовані суб'єктом господарювання і можуть підлягати управлінському реагуванню. Своєю чергою, потенційні ризики ще не проявилися, однак їх імовірність повинна враховуватися під час планування зовнішньоекономічних операцій.

За причинами виникнення ризики зовнішньоекономічної діяльності підприємств можуть бути об'єктивними та суб'єктивними. Об'єктивні ризики зумовлені змінами, які безпосередньо не залежать від волі суб'єкта господарювання. До них, як приклад, можна віднести зміни міжнародної ринкової кон'юнктури або ускладнення логістичних маршрутів. Суб'єктивні ризики, своєю чергою, виникають через певні суб'єктивні параметри, як-от управлінські помилки чи недостатню підготовку персоналу, залученого до сфери зовнішньоекономічної діяльності.

За масштабом впливу доцільно розрізняти локальні, регіональні та глобальні ризики зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Локальні такі ризики обмежуються конкретним контрактом або окремим ринком. Регіональні охоплюють ширший простір і можуть впливати на діяльність суб'єкта господарювання у межах певної групи країн. Глобальні ризики, натомість, пов'язані зі глобальними змінами міжнародного економічного середовища та здатні впливати на значну кількість учасників міжнародного бізнесу.

За ступенем керованості ризики зовнішньоекономічної діяльності підприємств можуть бути контрольованими, частково контрольованими та неконтрольованими. Контрольовані ризики організація здатна зменшувати завдяки власним управлінським діям. Частково контрольовані ризики можна пом'якшувати, але неможливо повністю усунути. І, своєю чергою, неконтрольовані ризики зовнішньоекономічної діяльності потребують насамперед адаптації, оскільки їх джерела перебувають поза межами впливу суб'єкта господарювання.

За імовірністю виникнення доцільно виокремлювати ризики зовнішньоекономічної діяльності низької, середньої та високої ймовірності. Такий поділ має прикладне значення, оскільки дає змогу визначати пріоритетність управлінського спрямування. Так, ризики середньої ймовірності потребують підготовлених сценаріїв реагування, тоді як ризики високої ймовірності повинні враховуватися ще на етапі планування зовнішньоекономічної операції.

За рівнем наслідків ризики зовнішньоекономічної діяльності підприємств можуть бути допустимими, критичними та катастрофічними. Допустимі ризики не руйнують загальної логіки діяльності суб'єкта господарювання і можуть бути покриті поточними ресурсами. Своєю чергою, критичні ризики істотно змінюють очікувані результати та потребують оперативного управлінського реагування. На завершення, катастрофічні ризики створюють загрозу для фінансової стійкості організації або для продовження її зовнішньоекономічної діяльності.

За етапами здійснення зовнішньоекономічної діяльності можна виокремити ризики укладання контракту, митного оформлення, транспортування, міжнародних розрахунків і післяконтрактного супроводу. Так, ризики укладання контракту пов'язані з вибором партнера, проробленням умов зовнішньоекономічних контрактів чи формулюванням умов співпраці з іноземним контрагентом. Ризики митного оформлення виникають через вимоги до митної документації, до взаємодії з митно-брокерськими компаніями, до класифікації товарів, до визначення митної вартості продукції, до сплати митних платежів, до тарифного і нетарифного регулювання тощо. Ризики транспортування стосуються збереження вантажу та дотримання строків постачання. Ризики міжнародних розрахунків проявляються через валютні коливання, неналежну платіжну дисципліну, використання нераціональних форм платежів, визначення термінів платежів тощо. Післяконтрактні ризики, натомість, можуть виникати у зв'язку з гарантійними зобов'язаннями чи претензіями щодо якості продукції.

За видом зовнішньоекономічної діяльності ризики можуть бути експортними, імпортними, інвестиційними, валютно-фінансовими, коопераційними тощо. Зокрема, експортні ризики пов'язані з виходом продукції підприємства на іноземний ринок. Імпортні виникають під час закупівлі товарів або обладнання за кордоном. Інвестиційні ризики стосуються вкладення капіталу у міжнародні проекти. Валютно-фінансові ризики пов'язані з міжнародними розрахунками та зміною вартості грошей у часі. Коопераційні ризики, своєю чергою, виникають у межах довготривалої співпраці з іноземними партнерами.

За характером прояву ризики зовнішньоекономічної діяльності підприємств можна поділяти на систематичні та несистематичні. Систематичні ризики повторюються або мають стійку природу, тому суб'єкт господарювання може враховувати їх у своїй управлінській практиці. Несистематичні ризики, натомість, виникають нерегулярно та переважно залежать від конкретних обставин зовнішньоекономічної операції.

За характером результату доцільно розрізняти ризики негативних відхилень, ризики потенційних можливостей і ризики змішаного впливу. Зокрема, ризики негативних відхилень пов'язані з погіршенням очікуваного результату. Ризики потенційних можливостей показують, що невизначеність може створювати умови для додаткового виграшу. Ризики змішаного впливу є найбільш типовими для зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання, оскільки одна й та сама ситуація може створювати загрозу для одних параметрів діяльності та водночас відкривати переваги за іншими напрямками.

Поряд із традиційними класифікаційними ознаками ризиків зовнішньоекономічної діяльності сучасні умови функціонування підприємств зумовлюють потребу виокремлення нових підходів до їх систематизації. У цьому контексті варто говорити про ризики, поява або посилення яких пов'язані з цифровізацією міжнародного бізнесу, зростанням ролі інформації у процесі ухвалення управлінських рішень, ускладненням міжнародного регуляторного середовища та посиленням взаємозалежності між окремими ризиковими ситуаціями. У зв'язку з цим доцільно більш детально розглянути окремі нові класифікаційні ознаки ризиків зовнішньоекономічної діяльності та відповідні види ризиків, що формуються у межах таких підходів.

Так, за джерелом інформаційної невизначеності можна виокремити ризики недостатності інформації, недостовірності інформації та втрати інформації. Як відомо, недостатність інформації у сфері зовнішньоекономічної діяльності ускладнює оцінювання ринку або поведінки партнера. Недостовірна інформація, натомість, може призвести до хибного управлінського рішення. Своєю чергою, втрата інформації створює загрози для виконання зовнішньоекономічних операцій або збереження довіри між сторонами зовнішньоекономічного контракту.

За рівнем цифрової залежності ризики зовнішньоекономічної діяльності доцільно поділяти на кіберризики, ризики цифрових платформ і ризики автоматизованих систем управління. Так, кіберризики пов'язані з несанкціонованим доступом до даних або порушенням роботи інформаційних ресурсів. Ризики цифрових платформ виникають тоді, коли суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності залежить від міжнародних електронних торговельних майданчиків чи логістичних сервісів. Натомість, ризики автоматизованих систем управління проявляються у випадку технічних збоїв або помилок у цифрових алгоритмах здійснення експортно-імпортних операцій.

Окрему групу сучасних ризиків зовнішньоекономічної діяльності формують ризики, що виникають під впливом міжнародного регуляторного середовища. Їх поява пов'язана з тим, що підприємства, які працюють на зовнішніх ринках, змушені враховувати значну кількість правил і процедур, встановлених іншими державами або міжнародними інституціями. У практиці зовнішньоекономічної діяльності це проявляється через митні ризики, ризики санкційного характеру, комплаєнс-ризики та ризики сертифікації продукції. Так, частина з них виникає під час проходження митних процедур або здійснення міжнародних розрахунків. Інші пов'язані з дотриманням вимог міжнародного законодавства або відповідністю продукції технічним стандартам країни, на ринок якої вона постачається. Особливість таких ризиків полягає у тому, що їх вплив часто виходить за межі окремої зовнішньоекономічної операції та може позначитися на можливості подальшої присутності суб'єкта господарювання на міжнародному ринку.

За можливістю трансформації ризики зовнішньоекономічної діяльності підприємств можуть бути ізолюваними, взаємопов'язаними та каскадними. Ізолювані ризики мають обмежений вплив і не поширюються на інші процеси. Своєю чергою, взаємопов'язані ризики змінюють стан кількох напрямів діяльності суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. На завершення, каскадні ризики є особливо небезпечними, оскільки одна подія запускає ланцюг нових ускладнень.

Результати досліджень показують, що у сучасних умовах ризики зовнішньоекономічної діяльності дедалі частіше впливають не лише на окрему операцію, а й на загальні конкурентні позиції підприємства на міжнародному ринку. У зв'язку з цим доцільно розглядати ризики, пов'язані із втратою ринкової присутності, послабленням довіри з боку іноземних партнерів та зниженням рівня міжнародної конкурентоспроможності. Втрата позицій на зовнішньому ринку може бути наслідком змін конкурентного середовища або нездатності підприємства адаптуватися до нових умов діяльності. Послаблення партнерської довіри часто виникає через порушення договірних умов чи проблеми з діловою репутацією. Водночас погіршення

Таблиця 1

Класифікація ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств

Класифікаційні ознаки	Види ризиків
За джерелом виникнення	– внутрішні; – зовнішні
За середовищем формування	– економічні; – політико-правові; – технологічні; – інформаційні; – соціокультурні; – екологічні тощо
За характером впливу на діяльність підприємства	– фінансові; – операційні; – логістичні; – репутаційні
За рівнем прогнозованості	– прогнозовані; – частково прогнозовані; – непрогнозовані
За тривалістю впливу	– короткострокові; – середньострокові; – довгострокові
За фактом виявлення	– виявлені; – потенційні
За причинами виникнення	– об'єктивні; – суб'єктивні
За масштабом впливу	– локальні; – регіональні; – глобальні
За ступенем керованості	– контрольовані; – частково контрольовані; – неконтрольовані
За ймовірністю виникнення	– низької ймовірності; – середньої ймовірності; – високої ймовірності
За рівнем наслідків	– допустимі; – критичні; – катастрофічні
За етапами здійснення зовнішньоекономічної діяльності	– ризики укладання контракту; – ризики митного оформлення; – ризики транспортування; – ризики міжнародних розрахунків; – ризики післяконтрактного супроводу
За характером результату	– ризики негативних відхилень; – ризики потенційних можливостей; – ризики змішаного впливу
За видом зовнішньоекономічної діяльності	– експортні; – імпортні; – інвестиційні; – валютно-фінансові; – коопераційні тощо
За характером прояву	– систематичні; – несистематичні
За джерелом інформаційної невизначеності*	– ризики недостатності інформації; – ризики недостовірності інформації; – ризики втрати інформації
За рівнем цифрової залежності*	– кіберризиків; – ризиків цифрових платформ; – ризиків автоматизованих систем управління

Продовження табл. 1

За залежністю від міжнародного регуляторного середовища*	– митні; – санкційні; – комплаєнс-ризиків; – сертифікаційні
За можливістю трансформації*	– ізольовані; – взаємопов'язані; – каскадні
За впливом на конкурентні позиції підприємства*	– ризиків втрати ринку; – ризиків зниження довіри партнерів; – ризиків погіршення міжнародної конкурентоспроможності
За рівнем інтеграції у систему управління підприємством*	– операційні; – тактичні; – стратегічні
За адаптивністю підприємства до ризику*	– ризиків, до яких підприємство здатне адаптуватися; – ризиків обмеженої адаптації; – ризиків критичної дезадаптації

Примітки: * класифікаційні ознаки та види ризиків, запропоновані автором

Джерело: розвинуто автором

міжнародної конкурентоспроможності зазвичай формується поступово та може проявлятися через технологічне відставання або недостатню гнучкість підприємства у міжнародному середовищі.

Ризики зовнішньоекономічної діяльності доцільно також розрізняти за рівнем їх включення у систему управління підприємством. Частина з них проявляється у процесі виконання повсякденних зовнішньоекономічних операцій та безпосередньо пов'язана з організуванням поточних процедур. Як показує практичний досвід, такі ризики мають операційний характер і зазвичай потребують швидкого управлінського реагування. Інша група ризиків впливає на способи реалізації зовнішньоекономічної політики суб'єкта господарювання, на вибір його партнерів, на механізми виходу на іноземний ринок тощо. У цьому випадку йдеться про тактичний рівень ризиків зовнішньоекономічної діяльності. Поряд із цим у сфері міжнародної діяльності виникають стратегічні ризики, вплив яких проявляється у довгостроковій перспективі та стосується загального розвитку організації, її позиціонування на міжнародних ринках, її здатності підтримувати стратегічні конкурентні переваги, її можливості використовувати нові методи ведення бізнесу на іноземних ринках тощо.

Сучасні умови ведення зовнішньоекономічної діяльності також зумовлюють необхідність врахування рівня адаптивності підприємства до ризикових ситуацій. Одні ризики суб'єкт господарювання здатен відносно швидко компенсувати шляхом зміни управлінських підходів або коригування окремих процесів. В інших випадках адаптація потребує значних ресурсів і тривалого часу, що обмежує можливості оперативного реагування. Водночас існують ризики, вплив яких настільки суттєво змінює умови функціонування підприємства, що попередні моделі здійснення зовнішньоекономічної діяльності втрачають ефективність і потребують повного перегляду.

Узагальнена інформація про розглянуту класифікацію ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємства наведена у табл. 1.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що класифікація ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств є важливою складовою їх системного дослідження та управління. У сучасних умовах ризики зовнішньоекономічної діяльності характеризуються складною природою та значною взаємозалежністю, що ускладнює їх однозначне трактування і потребує використання комплексного підходу до їх систематизації. Результати дослідження показують, що традиційні класифікаційні ознаки ризиків зовнішньоекономічної діяльності поступово доповнюються новими підходами, пов'язаними з цифровізацією міжнародного бізнесу, трансформацією глобальних ланцюгів постачання, посиленням міжнародного регуляторного середовища та зростанням ролі інформаційної безпеки у діяльності підприємств.

Важливим результатом дослідження є виокремлення нових класифікаційних ознак ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств, які відображають сучасні тенденції розвитку міжнародного бізнесу. Йдеться насамперед про ризики інформаційної невизначеності, кіберризиків, ризиків цифрових платформ, комплаєнс-ризиків, санкційні ризиків, каскадні ризиків та ризиків втрати міжнародної конкурентоспроможності. Такі ризики дедалі більше впливають на результати діяльності суб'єктів господарювання та часто виходять за межі окремої зовнішньоекономічної операції, впливаючи на довгострокову присутність підприємства на міжнародному ринку.

Отже, сучасна класифікація ризиків зовнішньоекономічної діяльності повинна враховувати як традиційні, так і нові форми прояву ризиків у міжнародному бізнес-середовищі. Її використання створює підґрунтя для більш глибокого дослідження механізмів управління ризиками та вдосконалення системи ухвалення управлінських рішень у сфері зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі доцільно пов'язати з поглибленим аналізуванням окремих видів ризиків зовнішньоекономічної діяльності, дослідженням механізмів їх взаємодії та трансформації, а також із розробленням сучасних підходів до оцінювання та управління ризиками в умовах цифровізації міжнародного бізнесу та посилення глобальної нестабільності.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ФІНАНСУВАННЯ: Автори не отримували фінансування для цього дослідження.

ЗАЯВА ПРО ДОСТУПНІСТЬ ДАНИХ: Не застосовується.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Література

1. Свідерська А. Поняття та класифікація ризиків у зовнішньоекономічній діяльності підприємства. *Галицький економічний вісник*. 2014. № 3. С. 113–121. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/?art=184> (дата звернення: 02.04.2026).
2. Рачинська А. В. Сутність та класифікація ризиків на залізничному транспорті. *Ефективна економіка*. 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5267> (дата звернення: 02.04.2026).
3. Томашков С. Б., Огерчук Ю. В. Оцінювання впливу ризиків зовнішньоекономічної діяльності. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2023. № 2. С. 142–151. DOI: <https://doi.org/10.23939/smeu2023.02.142>
4. Затонацька Т. Г., Примак І. В. Формування системи управління ризиками на підприємстві реального сектора економіки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2005. № 75–76. С. 34–39.
5. Рудніченко Є. М., Несторишен І. В. Класифікація ризиків у митній справі. *Митна безпека*. 2012. № 1–2. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/056eadb1-f31c-4560-88bf-d9311c840707/content> (дата звернення: 02.04.2026).
6. Іщенко І. С. Ризики інвестиційних проектів. *Науковий вісник ПУЕТ. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 5(90). С. 91–98. URL: <file:///Users/julyakolodich/Downloads/1518-2359-1-PB.pdf> (дата звернення: 02.04.2026).
7. Бурбело Н. О. Аналіз і класифікація ризиків підприємницької діяльності. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2015. № 1. С. 160–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esmebi_2015_1_25 (дата звернення: 02.04.2026).
8. Рета М. В. Класифікація ризиків зовнішньоекономічної діяльності та їх відображення у системі обліку. *Причорноморські економічні студії*. 2017. № 13–2. С. 196–201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2017_13%282%29_40 (дата звернення: 02.04.2026).
9. Тибінь А. М., Вербіцька І. Сутність і класифікація економічного ризику в зовнішньоекономічній діяльності підприємств. *Економіка АПК*. 2010. № 1. С. 138–142.
10. Гончар Г. П. Ризики у сфері зовнішньоекономічної діяльності. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 32–36. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/5.pdf (дата звернення: 02.04.2026).
11. Кінзерська Н. В. Класифікація ризиків зовнішньоекономічної діяльності для потреб бухгалтерського обліку. *Бізнес Інформ*. 2020. № 10. С. 267–276. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-10-267-276>
12. Михайленко О. В., Ніколаєнко С. М., Насіканова О. О. Управління ризиками діяльності підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. № 6. С. 144–147.

References

1. Sviderska, A. (2014). Poniattia ta klasyfikatsiia ryzykiv u zovnishnoekonomichnii diialnosti pidpriemstva [The concept and classification of risks in a company's foreign economic activities]. *Halyskyi ekonomichnyi visnyk*, (3), 113–121. Retrieved from <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/?art=184> [in Ukrainian].
2. Rachynska, A. V. (2016). Sutnist ta klasyfikatsiia ryzykiv na zaliznychnomu transporti [The nature and classification of risks in rail transport]. *Efektivna ekonomika*, (11). Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5267> [in Ukrainian].
3. Tomashkov, S. B., & Oherchuk, Yu. V. (2023). Otsiniuvannia vplyvu ryzykiv zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Assessing the impact of risks associated with foreign economic activity]. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, (2), 142–151. <https://doi.org/10.23939/smeu2023.02.142> [in Ukrainian].

4. Zatonatska, T. H., & Prymak, I. V. (2005). Formuvannia systemy upravlinnia ryzykamy na pidpriemstvi realnoho sektora ekonomiky [Establishing a risk management system in a real sector enterprise]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, (75–76), 34–39 [in Ukrainian].
5. Rudnichenko, Ye. M., & Nestoryshen, I. V. (2012). Klasyfikatsiia ryzykiv u mytnii spravi [Classification of risks in customs matters]. *Mytna bezpeka*, (1–2). Retrieved from <https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/056eadb1-f31c-4560-88bf-d9311c840707/content> [in Ukrainian].
6. Ishchenko, I. S. (2018). Ryzyky investytsiinykh proektiv [Risks associated with investment projects]. *Naukovyi visnyk PUET. Seriya "Ekonomichni nauky"*, 5(90), 91–98. Retrieved from <file:///Users/julyakolodich/Downloads/1518-2359-1-PB.pdf> [in Ukrainian].
7. Burbelo, N. O. (2015). Analiz i klasyfikatsiia ryzykiv pidpriemnytskoi diialnosti [Analysis and classification of business risks]. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*, (1), 160–166. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecmebi_2015_1_25 [in Ukrainian].
8. Reta, M. V. (2017). Klasyfikatsiia ryzykiv zovnishnoekonomichnoi diialnosti ta yikh vidobrazhennia u systemi obliku [Classification of risks in foreign economic activity and their reflection in the accounting system]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, (13–2), 196–201. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2017_13%282%29_40 [in Ukrainian].
9. Tybin, A. M., & Verbitska, I. (2010). Sutnist i klasyfikatsiia ekonomichnoho ryzyku v zovnishnoekonomichnii diialnosti pidpriemstv [The nature and classification of economic risk in enterprises' foreign economic activities]. *Ekonomika APK*, (1), 138–142 [in Ukrainian].
10. Honchar, H. P. (2017). Ryzyky u sferi zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Risks in the field of foreign economic activity]. *Ekonomika i suspilstvo*, (12), 32–36. Retrieved from https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/5.pdf [in Ukrainian].
11. Kinzerska, N. V. (2020). Klasyfikatsiia ryzykiv zovnishnoekonomichnoi diialnosti dlia potreb bukhhalterskoho obliku [Classification of risks in foreign economic activity for accounting purposes]. *Biznes Inform*, (10), 267–276. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-10-267-276> [in Ukrainian].
12. Mykhailenko, O. V., Nikolaienko, S. M., & Nasikanova, O. O. (2017). Upravlinnia ryzykamy diialnosti pidpriemstva [Enterprise risk management]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, (6), 144–147 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 10.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.05.2026

Дата публікації: 18.05.2026

Vei Yurii

*Postgraduate Student at the Department of
Foreign Trade and Customs
Lviv Polytechnic National University*

CLASSIFICATION OF RISKS ASSOCIATED WITH ENTERPRISES' FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES

Summary. Introduction. In the current context of international business development, enterprises' foreign economic activities are characterized by significant uncertainty and dependence on a wide range of internal and external factors. The risks associated with foreign economic activity are shaped by changes in the international market environment, currency fluctuations, political instability, the transformation of global supply chains, the digitalization of business processes, and the tightening of international regulatory requirements. In such conditions, the classification of risks in enterprises' foreign economic activity becomes of paramount importance, as it is precisely the systematization of risks that provides the basis for their comprehensive analysis and the development of effective approaches to managing risk situations in international business. At the same time, current changes in the international environment necessitate a review of traditional risk classification approaches and the introduction of new classification criteria.

Purpose. The objective of this study is to summarize and develop academic approaches to the classification of risks associated with enterprises' foreign economic activity, taking into account the current conditions of the international business environment, with a view to systematizing classification criteria and identifying contemporary types of risks in the foreign economic activity of business entities.

Materials and methods. The research materials include: 1) works by domestic and foreign scholars devoted to the issue of classifying risks in the foreign economic activity of enterprises; 2) scientific publications examining contemporary trends in the development of the international business environment and the transformation of risks in foreign economic activity under the influence of a range of parameters.

In the course of our research, we employed the following scientific methods: theoretical generalization and grouping (to examine the nature of risks associated with enterprises' foreign economic activity and to systematize the classification criteria for such risks); analysis and synthesis (to identify specific types of risks in foreign economic activity and to determine the characteristics of their manifestation); structural-logical analysis (to construct a generalized classification of risks in enterprises' foreign economic activity); comparison (to contrast existing scientific approaches to risk classification); and logical generalization of results (to formulate the study's conclusions).

Results. In this research article, we have summarized contemporary academic approaches to the classification of risks associated with enterprises' foreign economic activities and systematically outlined the key classification criteria for such risks. We have identified the characteristics of internal and external risks, as well as those that differ in terms of predictability, manageability, scale of impact, and nature of manifestation. We have proposed approaches to classifying the risks of foreign economic activity, taking into account current trends in international business, including digitalization, the tightening of international regulatory requirements, the growing role of information security, and the transformation of global supply chains. We

paid particular attention to identifying risks related to information uncertainty, cyber risks, digital platform risks, compliance risks, sanctions risks, and cascading risks.

The results of the study show that the risks associated with foreign economic activity are increasingly less likely to be isolated and are more frequently manifested as interconnected risk scenarios. The classification of risks in foreign economic activity that we propose provides a basis for a more comprehensive analysis and for improving risk management approaches in international business.

Discussion. In future research, we propose focusing on developing methodological approaches to assess the risks associated with enterprises' foreign economic activities, analyzing the mechanisms of interaction among different types of risk, and improving risk management systems in the context of the digitalization of international business and increasing global instability. Such steps will enhance the effectiveness of enterprises' foreign economic activities and their ability to adapt to the contemporary challenges of the international business environment.

Key words: *foreign trade, cyber risks, compliance risks, international business, the international business environment, uncertainty, risk.*